

A második Gerelyes Endre novellapályázatról

A Palócföld című folyóirat 1987-re meghirdetett Gerelyes Endre-novellapályázatának végső értékelése és tárgyszerű minősítése előtt talán nem haszontalan néhány olyan kérdést fölvetni, amelyek végiggondolása tágabb dimenziók közé állítja ezt az irodalmi és kulturális-politikai eseményt – az ügy jelentősége így markánsabban megfogalmazható. A kérdések két gócpont köré vonhatók. Az egyik poétikai és irodalomtörténeti természetű: a novella műfajának és műfaji változatainak szerepe a magyar szépprózában, különös tekintettel a legújabb magyar elbeszélő irodalomra. A másik kérdéskör szociológiai és kulturális-politikai természetű: magába foglalja az irodalmi lapstruktúra problémakörét éppúgy, mint a lokális kultúraszerveződés lehetőségeit és távlatait.

I.

A novella meghatározása nem kevésbé reménytelen vállalkozás, mint a többi kardinális műfajé és műnemé – több évszázad irodalomelméleti és kritikai szakirodalma erre a tanú. A közmegegyezés a rövidebb terjedelmű és dramatikus szerkesztettségű prózai elbeszélést érti rajta (legalábbis nálunk), annak is azt a típusát, amely többnyire a végkifejlet felől rendez anyagot, cselekménye egyenes vonalú, az idő egységét legfeljebb egyszer (a szükséges előzmények feltárása végett) bontja meg, szereplőinek galériája intímen szűk körű, és elhallgatásával, jelzéseivel legalább oly erővel utal az írói világképre, mint azzal, amit kimond. Pillanatkép, amely a jelkép tárgyias határozatlanságával utal a művön kívüli világra. A magyar epikának legalább a századforduló óta ez a vezető műfaja; anélkül állíthatjuk ezt, hogy regényíróinkat, akik kivétel nélkül jó novellisták is, és regénycinket lebecsülnénk. Ez a műfaji hierarchia napjaink irodalmára is érvényes, azzal a sajátos új vonással együtt, hogy egy-két évtizede irodalmunk fő hangsúlya a hagyományos lírai felől az epikus szemléletmód felé csúszott át. Emellett mind több olyan prózai műformával találkozunk, amely mintegy átmentet képvisel novella és regény között – ilyenek a kisregény és a novellaciklus. És nagy számban találkozunk olyanokkal is, amelyekben a lírizálás vagy a pöre szociologikum jegyében oldódnak föl a novella klaszszikus jellemzői. Ennek a műfajválasztási sajátosságnak irodalmunkban természetesen mély szociális, történelmi és lélektani motívumai vannak. Elég itt utalni a legfontosabbra, a meghatározóra. Az az írói magabiztosság, ami nélkülözhetetlen előfeltétele a nagyepikának, csak világosan hierarchizált értékrendű, a szociális és nemzeti szempontokat egyeztetni, alkalmanként rangsorolni, a történelmi érveket a jövő, a perspektíva szolgálatába állítani képes nemzeti-nyelvi közösségben izmosodhat meg. Ott, ahol még az olyan konfliktus is, mint például a nemzeté és a polgári haladásé, távlatosan feloldhatóan mutatkozik, ahol a múlt nem a mindenkor jelen tragédiáinak, konfliktusainak önigazoló eleme, ahol a társadalmi különbségek és a szo-

ciális munkamegosztás eltérő helyzetei és szintjei is artikulálhatók. A magyar írónak mindig választania kellett, többnyire kényszerhelyzetben és egymást végzetesen kizáró alternatívák között, így a választás is csak pillanatnyi érvénnyel bírt vagy túlzottan általános érvényű lehetett, egy-egy helyzetre, alakra vonatkoztatott. Természetesen tolódik így előtérbe a lélektaniség, mint a klasszikus magyar novella legfontosabb vonása és az anekdotikusság, amely a kedély nyelvén beszél konfliktusokról, úgy, hogy amint megjeleníti, rögtön fel is oldja őket.

Mai irodalmunkban a novella számos változata él, a hagyományos – például balladás – szerkezetektől addig a típusig, amit már aligha lehet az elbeszélő poétika bármely címkéjével jelölni, amire már csak a semmitmondóan általános, az újabb műelemző iskolák által *vezető* terminussá emelt „szöveg” szó illik. A „nyelvkritikai” szemléletmód eme fejleménye prózában, versben egyaránt – vélekedjünk szerepéről és értékéről bárhogy is – feltűnő vonása mai irodalmunknak.

A *Palócföld* című Salgótarjánban kiadott, s főleg Nógrád megyében terjesztett folyóirat másodszer hirdetett meg novellapályázatot. Ennek a kijelentésnek minden eleme hangsúlyozandó. Ha a magyar folyóiratokra, s ezeken belül is elsősorban a vidéken szerkesztettekre gondolunk, mint a társadalmi-állami mecenatúra megszokott, de szükségyszerű formáira és lehetőségeire, az elmúlt nagyzedszázadból nem sok eredményre kezdeményre emlékezhetünk. Kevés folyóirat harcolta ki magának a könyvkiadási jogot, még egy-egy alkalomra, egy-egy könyvsorozat megindítására sem, kevesen éltek-élnek a pályázatok, ankétok organizáló lehetőségével. A *Tiszatáj* és a *Forrás*, az *Alföld*, az *Éltünk* és a *Napjaink* említhetők elsősorban a kezdeményezők, a kísérletezők között – bár náluk is inkább a kudarcok emléke a maradandó. Itt érdektelenség, másutt az anyagi lehetőségek gyengesége vagy rossz elosztása, amott a szervező ambíció hiánya akadályozta-akadályozza meg, hogy egy-egy folyóirat valódi műhellyé válhassék, hogy helyi érdekeit az egyetemesebbekkel egyeztetni tudja – nem feledve természetesen a helyi vagy országos irányító szervek időnkénti bizalmatlanságra valló gesztusait, folyóiratstruktúránk korszerűtlenségét, s egyéb hasonló tényezőket sem. A *Palócföld Könyvek* sorozata örvendetes kivétel. S noha nem minden darabját minősítheti a szerencsés olvasó – aki azért szerencsés, mert hozzájut egy-egy példányához – esztétikailag kiemelkedőnek, a kötetek műfaji megoszlását, a sorozat arányait, a vállalkozásnak a pusztá lokalitáson túlmutató érdemeit tekintve, a sorozatot mindenképpen figyelemre méltónak és további támogatásra érdemesnek tekinthetjük. A *Palócföld Könyvek* mellé téve azokat a kiadványokat is, amelyek hasonló vagy egyéb formában idézik a szűkebb tájegység kulturális-történelmi tradícióit. Nógrád megye nem mondható különösebben gazdagnak – még a Trianon előtti időkre gondolva sem – hagyományokban, ezért fontos minden olyan szálnak a kibontása, amely a múltat a jelenhez köti. A Gerelyes Endre nevét idéző pályázat, illetve az emlékének szentelt kötet is ezért nyugtázandó jó érzéssel. Az ő tragikusan rövid és nyugtalanítóan deformálódott életműve olyan modell, amelynek megértése fényt vethet az 1956 utáni irodalmi konzolidáció konfliktusaira, s ennek tanulságai nemcsak a szűkebb pártai és nemcsak a kortársak számára fontos.

A Gerelyes Endre-novellapályázat meghirdetése olyan gesztusa a *Palócföld* szerkesztőségének, Salgótarján és Nógrád megye kulturális vezetőségének, amelyet mindenképpen érdemes folytatni, hagyománnyá emelni. (Még akkor is, ha az eddigi két pályázat – talán – nem is minden tekintetben váltotta be a meghirdetők reményeit.) A pályázat közvetlen és praktikus hozadéka mellett (például a lap „ellátása” rangos kisprózai művekkel) nem haszontalan távlatokban gondolkodni. A lap erőteljesebb bekapcsolása a magyar kulturális-irodalmi életbe manapság azért is fontos, mert oldja azt a feszültséget, amely a mai gazdasági-mentális válsághelyzet idején kialakult a kultúra művelői és mecénásai-irányítói között. Egy jobb kulturális közhangulat jelentőségét aligha lehet túlértékelni.

Utalva a fentebbi, a magyar novellairodalom jelentőségéről mondottakra, helyes döntésnek ítéelhetjük, hogy az illetékesek ezt a műfajt tűzték ki pályázatra, s nem – mondjuk – a verset vagy a tanulmányt. Bár sem a tavalyi, sem a mostani pályázat nem látszott megmozdítani prózaíróink mezőnyének legjobbjait – ez némi szervezőmunkával, némileg erőteljesebb propagandával megoldható feladat. Idevágó megjegyzés az is, hogy a beküldendő írások terjedelmének limitálása nem biztos, hogy szerencsés. A 12 flekkes novellaformához nem mindenkinek van érzéke, sőt – mióta a magyar lapok elszoktak attól, hogy a szépirodalmat támogassák –, a tárcaműfaj művelését nem sok tényező indokolja. A jó értelemben vett tárcáirói rutin hiánya (s itt gondoljunk klasszikus íróink folyamatos hírlapírói működésére) sokakat kizár az ilyesféle pályázatokon való részvételből.

Ha gyanúnk igazolódik is – a pályázók nevének megismerése előtt mondván mindezt –, hogy újabb prózaíróink legjobbjai nem nagy számban vettek részt a pályázaton, akkor is érdemes hangsúlyoznunk azt, hogy a pályázatok bátorítása legalább akkora érdem, mint irodalmunk felső szintjének reprezentálása. A pályázati névtelenség olyan esélyegyenlőség, amellyel élni tud az, aki valóban tehetséges.

A mostani pályázatra 44 különböző jeligével 64 novella érkezett be. (Egy-két esetben felmerült a gyanú a bírálókban, hogy ugyanaz a szerző különböző jeligék alatt is próbálkozott...) A beérkezett írások szelektálását és rangsorolását hárman végezték: *Csűrös Miklós* egyetemi adjunktus, az újabb magyar irodalomtörténész és kritikuseráció egyik legfelkészültebb tagja, *Laczkó Pál*, a *Palócföld* szerkesztője (aki már eddig is sokat tett a lap korszerűsítése s annak érdekében, hogy a *Palócföldet* irodalmi-szellemi életünk legjobbjai is támogassák) és e sorok írója, aki különböző formákban és szerepekben két évtizede foglalkozik a legújabb magyar irodalommal. Viták során, de különösebb nézeteltérések nélkül jutottunk el arra az álláspontra, hogy a pályázati anyag nagyjából megfelel annak az átlagnak, amely a magyarországi folyóiratokhoz beérkezett kéziratokat általában jellemzi. A többség itt is amatőr szerző műve, akik azt hiszik, hogy a velük megtörtént ilyen-olyan esetek rögzítése kimeríti az irodalom fogalmát. Akadnak olyanok is, akik – rutinjuk alapján mondván – valószínűleg hosszabb ideje a hírlapírás és az irodalom mezsgyéjén működnek. A beérkezett írásoknak mintegy negyed-ötöd része bizonyult valóban minősíthetőnek. Ezeknél látszott a tudatos formáló szándék, tapasztalható volt az igényes és a témához illő nyelvhasználat, céljuk volt a partikularitáson túlmutató esztétikai üzenet megteremtése. Az írások tematikus rendszerezé-

se, műfaji tipologizálása, szemléleti formáinak tüzetesebb bemutatása helyett csak azt a summázó észleletünket véljük fontosnak közölni itt, hogy a pályázat írásainak hangneme, modalitása harmonizál azzal, amely újabb irodalmunkat jellemzi. A realitások szikár rögzítése helyett inkább az érzékenység a jellemző, a konfliktusok mögött a lélektaniség hangsúlyozása, a vallomásos jelleg stb.

ALEXA KÁROLY

Elhangzott az idei Ünnepi Könyvhétén a Gerelyes Endre Ifjúsági és Művelődési Házban, a pályázat díjkiosztó ünnepségén.

A Gerelyes Endre novellapályázat eredményhirdetése

- I. díj: *Cnagy Zoltán* (Esztergom)
II. díj: *Andrassew Iván* (Tahitótfalu)
III. díj: *Dobai Péter* (Budapest), *Karsai Ferenc* (Budapest), *Incze Zolt* (Budapest).

SZOT-díj: *Siklós László* (Nagykovácsi)

Dicsőületben részesültek:

Benedek István (Budapest), *Deák Júlia* (Budapest), *Kautzky Norbert* (Budapest), *Takács József* (Ózd-Hódoscsépány).